

13. Титаренко Т. Переосмислення життєвих пріоритетів в умовах війни: психологічний аналіз. Психологічні перспективи. 2023. № 1. С. 86-101.
14. Національний інститут стратегічних досліджень. Резильєнтність українського суспільства: виміри та фактори. Київ, 2023. 73 с.
15. Чабан О. Психологічна стійкість українців в умовах війни: чинники та механізми. Психологічний часопис. 2023. № 2. С. 15-31.
16. Балакірева О. та ін. Соціально-економічні наслідки війни: переоцінка матеріальних цінностей. Економіка України. 2023. № 4. С. 43-59.
17. Балакірева О. Трансформація споживацьких установок українців в умовах війни. Український соціум. 2023. № 2. С. 32-48.
18. Центр соціальних та маркетингових досліджень «SOCIS». Безпека vs свобода: ціннісні орієнтації українців. Київ, 2023. 56 с.
19. Кармазіна М. Політичні цінності українців крізь призму російсько-української війни. Політичний менеджмент. 2023. № 2. С. 5-21.
20. Національний інститут стратегічних досліджень. Національна ідентичність та універсальні цінності: пошук балансу. Київ, 2023. 81 с.
21. Смолій В. Європейські цінності в українському культурно-історичному контексті. Український історичний журнал. 2023. № 3. С. 22-36.

Наталія МОРСЬКА

*Кандидат філософських наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
morska_nataliia@tnpu.edu.ua*

ГУМАНІЗМ ЯК ЦІННІСТЬ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Вагома характеристика сучасної об'єктивної реальності – нестабільність, що проявляється у соціальній, політичній, економічній, військовій та ін. галузях суспільного життя. І людство знову і знову потребує фундаментальних моральних орієнтирів, серед яких важливу роль відіграє гуманізм. Гуманізм (лат. *humanitas* – «людяність», *humanus* – «людяний», *homo* – «людина») – це система поглядів, що проголошує найвищою цінністю людину, її гідність, права та свободи. У кризових обставинах саме гуманізм стає тим стрижнем, який здатен утримати суспільство від дегуманізації, жорстокості й руйнації, від «виродження» чи «спотворення» самої сутності людини.

Перші паростки гуманістичної позиції сягають ще стародавніх часів, де у системі поглядів Сократа, Протагора, Демокріта, Аристотеля, Епікура, Конфуція та інших зустрічаються акценти на цінності людини, так званий «древній гуманізм». У класичному розумінні гуманістичні ідеї виникли в епоху Відродження, коли мислителі закликали бачити в людині творця, особистість із правом на розвиток і повагу. Нова ідеологія з'являється як заперечення середньовічної жорстокості, міждержавних війн, безвідповідального ставлення

до природи, знецінення людьми один одного, а відстоює найкраще в людині та стосунках між людьми, відкидає ідею «нерівності» в особистісному, майновому, фінансовому та ін. вимірах. Класичне розуміння гуманізму полягає в закріпленні норм людяності у суспільстві та звільненні людини від рабського способу мислення. Відтоді гуманізм пройшов складний шлях, але його головна суть залишилася незмінною: підкреслювати цінність кожної окремої людини, незалежно від її походження, національності, переконань чи соціального статусу.

На особливу увагу заслуговує екзистенціальний гуманізм – напрям, що ставить в центр філософського осмислення людину як вільну, самотворчу істоту, що існує в умовах абсурду, невизначеності та обмежень, але водночас несе відповідальність за створення сенсу свого життя. Основні акценти: визнання унікальності людини; людина – творить сама себе (Ж.-П. Сартр: «існування передує сутності»); вільний вибір та моральна відповідальність за кожне рішення; створення сенсу життя через вибір та дії; антитоталітарність – відкидання будь-яких систем, що знецінюють особистість (диктатури, догматичні релігії, колективізм без свободи).

Популярним в історії був і сьогодні залишається напрям теїстичного гуманізму, який поєднує ідеї гуманізму (визнання цінності, гідності й унікальності людини) з вірою в Бога як джерело морального сенсу, людської свободи і вищої мети життя. Теїстичний гуманізм стверджує, що: людина має цінність, бо створена за образом і подобою Бога; свобода, гідність і моральність людини – це не просто людські вигадки, а фундаментальні основи, вкорінені у Божественному порядку; сенс життя, істина й мораль мають трансцендентне джерело (тобто не лише від людини, а й від Бога).

У другій половині XX століття почали з'являтися неогуманістичні напрями, т. зв. новий гуманізм, який подекуди відрізняється від класичного розуміння гуманізму. Відомий натуралістичний (науковий) гуманізм – вища цінність і самовдосконалення людини як особистості; комуністичний гуманізм – цінність людини як рушія економічного розвитку суспільства; нормативний гуманізм – цінність людини із її специфічними людськими потребами та ін.

Сьогодні стрімко поширюється соціально-філософська течія – постгуманізм, що переосмислює людську ідентичність та роль людини у контексті розвитку науки, технологій та культури. Постгуманізм відкидає ідею антропоцентризму, постулюючи натомість ідею кібогрізації та можливостей вдосконалення людського організму (Д. Гаравей: «A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century», 2006) [1]. В структурі постгуманізму виникає поняття трансгуманізму, як системи поглядів на «досягнення і перспективи науки, як міжнародний рух на підтримку

використання науки і технологій з метою вдосконалення розумових і фізичних можливостей людини, як зусилля до створення Homo Perfectus (досконалої людини), яка позбудеться власних біологічних обмежень за допомогою нанотехнологій, генної інженерії, психофармакології, інформованості та пізнавальних прийомів тощо» [Dancak 2017] [2].

У сучасних умовах нестабільності класична позиція гуманізму не лише не втрачає свої сили, а навпаки, стає ще більш затребуваною. Зовнішні та внутрішні загрози виродження людини як людини можуть призвести до втрати людської сутності – людськості [3], гідності, моральних орієнтирів, здатності до співпереживання, мислення й духовного розвитку. Маніпуляції, неетичність ЗМІ, пропаганда: люди втрачають критичне мислення, моральну автономію, перетворюються на пасивних споживачів. Технократизація та дегуманізація суспільства, коли людина починає сприйматись як функція, механізм, елемент системи, що знеособлює її (залежність від ШІ). Соціальна нерівність та маргіналізація, коли людина втрачає доступ до освіти, культури, духовного розвитку, дегуманізується в умовах бідності чи відчуження. Екологічна криза – загроза не лише фізичному існуванню, а й моральній відповідальності перед природою і майбутніми поколіннями. Війни, збройні конфлікти, насильство, міграційні кризи, терористичні загрози, тоталітаризм – коли принижується людська гідність, особистість стає «гарматним м'ясом» або інструментом ідеології. Знецінення культури, мислення, творчості, а перевага розваг над рефлексією, відмова від самопізнання, деградація духовного життя. Втрата духовних і моральних орієнтирів: невизначення мети, втрата сенсу, піддавання цинізму, нігілізму, аморальності. Егоцентризм, індивідуалізм без відповідальності: пріоритет особистої вигоди над спільним добром, байдужість до інших, деградація соціальності. Страх перед свободою та відповідальністю (екзистенційна криза): уникнення прийняття рішень, перекладання відповідальності на інших – політиків, суспільство, долю. Психологічна ізоляція та відчуження: відчуття самотності, незрозумілості, що руйнує здатність до емпатії та морального вибору. Усе це випробовує людяність і саме тоді виявляється, хто здатен залишатися людиною, а хто піддається агресії, страху й ненависті.

Місія гуманізму – це протидія такому «виродженню» людини як людини, коли вона втрачає здатність бути вільною, відповідальною, моральною, духовною істотою, яка здатна співчувати, мислити та творити сенси. Умови нестабільності у суспільстві породжують тенденції поляризації, зростає рівень ворожнечі, агресії. Люди частіше починають сприймати одне одного як «чужих», «небезпечних», «ворогів». У таких умовах гуманізм потребує активного втілення не лише на словах, а й через освіту, культуру, відповідальну

роботу медіа. Саме освіта формує здатність до емпатії, критичного мислення і поваги до іншого. Саме культура дає можливість пережити досвід іншої людини, побачити біль і надію зсередини. А медіа, якщо вони дотримуються гуманістичних принципів, здатні об'єднувати, а не розділяти, пояснювати, а не розпалювати страх.

Яскравим прикладом сучасного прояву гуманізму стала реакція українського суспільства на повномасштабну війну. Тисячі волонтерів, медиків, рятувальників і звичайних громадян щодня допомагають тим, хто потребує підтримки. Це не просто дії – це свідоме втілення гуманістичних принципів у життя: допомагати слабшим, захищати гідність, не залишатися байдужим.

Як підсумок варто зазначити, що гуманізм – це не абстрактна ідея. Це конкретний вибір, який кожен із нас робить щодня: у словах, вчинках, ставленні до інших. І в часи нестабільності цей вибір стає особливо важливим. Лише зберігаючи в собі людяність і людськість, ми зможемо зберегти саму ідею людства. Гуманізм сьогодні – це цінність і збереження людини як людини в її природному й божественному задумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постгуманізм. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-879890>.
2. Сухомлинська О. Від гуманізму до неогуманізму, постгуманізму та трансгуманізму: педагогічне прочитання. Філософія освіти. Philosophy of Education. 2024. 30 (1).
3. Морська Н. Трагізм нашого часу: людськість як реалізація людини, природне право на самоцінність. Гуманітарно-наукове знання: розмаїття парадигм. Матеріали Міжнародної наукової конференції 14-15 жовтня 2013 р. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. 376 с., С.81- 85.

Володимир НАУМЧУК

*Кандидат педагогічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
v_i_n@tnpu.edu.ua*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ГРИ У ТВОРАХ Х. ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА

Багатовимірність існування гри виникає тільки у бутті людини, оскільки вона є і природною, і суспільною, і культурною. Визнання гри глобальним й універсальним явищем, невід'ємною складовою життя означає, що будь-які